

LIEFDE IN OORLOGSTIJD

Ander werk van Steffie van den Oord

Eeuwelingen (2002)

Westerbork girl (2008)

Oud was ik toen ik jong was (2012)

Vonk (2013)

De vrouw met de bijl (2015)

Honkvast (2017)

De gebroeders B. (2019)

Nieuwe eeuwelingen (2021)

De vrouwen van Hendrik de Jong (2023)

Steffie van den Oord

Liefde in oorlogstijd

Amsterdam • Antwerpen
Em. Querido's Uitgeverij BV
2024

Voor alle geïnterviewden

en voor Ton

Eerste druk, 2004; zevende druk, 2024

Copyright © 2004, 2007 Steffie van den Oord

Voor overname kunt u zich wenden tot Em. Querido's Uitgeverij BV,
Weteringschans 259, 1017 XJ Amsterdam.

Omslag Brigitte Slangen

Omslagbeeld Huwelijk tussen Edie van Biene en Sonja Rood in Den Haag,
juli 1942, NIOD/Beeldbank w02

Foto auteur Rob Alving

ISBN 978 90 214 9853 9 / NUR 320

www.querido.nl

‘Ich hab es bei Nacht den Sternen erzählt
Ich liebe dich’

MAX EHRLICH, CABARET IN KAMP WESTERBORK 1943

Inhoud

Vooraf 9

De matroos en het meisje 11

Zelfgebreide oorwarmers 43

Super-Germaan 66

Bevrijd door Bob 78

'Je vrouw vertrouwen we niet' 98

Hart verloren aan Hannelore 127

De man die ik pas één dag kende 149

'Liever hij dan die ellendige Hendrik' 170

Kruisbeeld 185

Vom Schicksal getrieben 195

'Wéér een onderduiker' 217

Zonder koffer 236

Het Paradijs 256

De Wagenführer 266

De zachte en de harde broer 288

Voor Sarah 297

Vriendinnen 312

Het wonder 325

Verantwoording 346

Dank! 348

Vooraf

‘De enige geschiedenis die écht bestaat,
is de geschiedenis die ligt opgetast in het
geheugen van levende mensen.’

MICHAEL IGNATIEFF

Dit boek is geschreven omdat ik merkte dat het tijd werd. De verliefden van '40-'45 werden immers een dagje ouder – en inmiddels zijn ze ook allemaal overleden. Het eerste afspraakje met een medegevangene in het *Zigeunerlager*, of met een Duitse militair in de Ufa-bioscoop; met alle details kon ik het optekenen, nog net. De geïnterviewden in dit boek trouwden in het kamp, tegen de verdrukking in, of overschreden fronten en grenzen op zoek naar hun geliefde. Hun geschiedenissen laten zien hoe mensen onder moeilijke omstandigheden weten te overleven. En hoe gevoelens alles kunnen doorbreken. Want wat zijn ‘goed’ en ‘fout’ in de liefde? ‘Niets!’ zegt Annie, die werd uitgescholden voor ‘moffenhoer’. Vijf lange oorlogsjaren beïnvloedden het liefdesleven van een hele generatie jonge, en al wat oudere, mensen. De oudste geïnterviewde werd geboren in 1908, de jongste in 1928, de meeste anderen tussen 1920 en 1925: tieners en twintigers in de Tweede Wereldoorlog.

De cijfers. Achtduizend kinderen werden geboren uit een relatie tussen een Nederlandse vrouw en een geallieerd militair. Het aantal verhoudingen heeft natuurlijk vele malen hoger gelegen. Volgens een recente schatting hebben Duitse militairen meer dan vijftienduizend nakomelingen verwekt bij Nederlandse vrouwen en meisjes – veel meer dan tot nu toe werd aangenomen. Vijfduizend Nederlandse en Indisch-Nederlandse vrouwen raakten zwanger van een Japanner.

Nog wat getallen. Ruim vierduizend Nederlandse dwangarbeiders kwamen thuis met hun Russische liefde, ontmoet in Duitsland. In kamp Westerbork werden 239 huwelijken geslo-

ten. Cijfers over verliefdheid bestaan – gelukkig – niet. Maar het huwelijkscijfer daalde, behalve in 1944, nauwelijks in de oorlog. Mensen kregen zoals altijd vlinders in hun buik, in de schuilkelder, de onderduik, of doodgewoon op straat. Hun verhalen wilde ik vastleggen. Letterlijk, soms minder letterlijk, als in een reconstructie.

De herinnering aan de oorlog heeft de mannen en vrouwen in dit boek soms weer slapeloze nachten bezorgd, maar bracht ook de verliefdheid terug. Stralend, soms blozend, zaten tachtigers te vertellen over een oogopslag, een gebaar, een omhelzing. Die diepe indruk maakte. Vaak juist omdat het oorlog was. Al vertellend waren geïnterviewden tijdelijk weer twintig. De gesprekken gingen soms over details, ook als ze pijnlijk waren, en konden dagenlang duren. De huiskamers, decor van de oude dag, leken dan te verdwijnen, te veranderen in een concertzaal in Dresden, voordat de stad in puin lag, of een bloederig strand in Normandië.

De matroos en het meisje

ANNIE LEIPRECHT-BOONVANG, ROTTERDAM, 1928

KARL LEIPRECHT, BAD WALDSEE, DUITSLAND, 1922

Het liefdespaar van Waldsee leeft boven op een berg. Tussen wanden, behangen met geborduurde Hollandse landschapjes en een *Nachtwacht* van wol. Karl komt gekromd uit zijn leunstoel: ‘*Schau mal*, wat een prachtige gobelins! Heeft Annie zelf gemaakt.’ ‘Want ik heb het hier geháát, met al die rotbergen die je steeds weer op mot!’ zegt Annie, wijzend naar het Zuid-Duitse decor achter de glasgordijnen. Waldsee, omringd door bossen, is onwerkelijk groen. Hoogbejaarde pandjes liggen te geeuwen aan de oever van het diepzwarte meer. Alleen de buitenproportionele Sankt Peter beiert opdringerig met zijn klokken en lijkt eigenlijk in een groter stadje te horen.

‘Het is hier te rustig voor een stadse,’ verzucht Annie. ‘Maar ja... hém heb ik hier wel.’ De lichtgebouwde Karl pakt de hand van de stevige Rotterdamse, wier blik al wat verzacht. Laatst was Annie bij de kapper, vertelt ze, en daar klonk een oude damesstem onder de droogkap uit: ‘Ah, daar is de helft van het *Liebespaar von Waldsee!*’ Karl: ‘Dus er zijn nog *Menschen* die het weten, van toen.’

Annie: ‘De matroos en het meissie.’

Karl: ‘*Das Liebespaar*. Dat waren wij.’

Annie: ‘Ik deed mijn eigen zin – oorlog of niet. Mijn familie verachtte de moffen.’

Karl: ‘En Annies vader was...’

Annie snoert hem vinnig de mond, bang voor wat hij zeggen wil: ‘Ik wilde Karl – de rest kon me gestolen worden.’

Karl: ‘Er was niks *und* niemand tussen te krijgen.’

Annie: ‘Niks en niemand!’

De oude man bukt, rommelt langdurig in een kastje, tovert dan een foto te voorschijn.

Hij ploft naast Annie neer.

‘We lagen met de boot in Rotterdam. Met vijftien jongens van de *Kriegsmarine* gingen we *schwimmen* in het Sportfondsenbad, in Noord.’

Annie: ‘Het was een bloedhete voorjaarsdag, april 1944.’

Karl: ‘Bij de tramhalte aan de Mathenesserlaan waar we moesten overstappen, zag ik haar staan, in de zon.’

Annie: ‘Ik sta vlak bij die halte te wachten op een vriendin. De tram stopt. Hij stapt uit en kijkt me aan...’

Karl: ‘Liefde *auf den ersten Blick!* Dat meisje wil ik leren kennen, dacht ik; ja, die *múss ich haben.*’

Annie: ‘Dat moment heeft mijn hele leven bepaald – terwijl ik geeneens geloofde in liefde op het eerste gezicht. Wát een leuke knul! Het was meteen raak.’

Karl: ‘Haar stralende gezicht – *mit den schönen blonden Haaren.*’

Annie: ‘Zijn Kriegsmarine-pakkie – enig! Niet dat het om het pakkie ging; die andere jongens heb ik niet eens gezien. Het moet zijn manier van kijken zijn geweest, met die staalblauwe ogen. En zijn lichtblonde haar – toen had-ie nog haar. Veel gepraat hebben we niet. Ik sprak maar een paar woorden Duits, hij maar een klein beetje Hollands: “Ga je straks mee *ins Kino?*” Dát verstond ik wel!’

Karl: ‘De andere jongens waren al doorgelopen, maar ik bleef nog even staan. Ze was *bezaubernd.* En helemaal niet verlegen.’

Annie: ‘Welnee, ik praat met iedereen. Dat hij een Duitser was, kon me niet schelen. Tuurlijk, ik had ook midden in het bombardement gezeten, in mei ’40, als meissie van twaalf. “Ik ben altijd lief geweest, mamma, kom ik nu in de hemel?” had ik gevraagd. We waren op familievizite geweest en toen we weer naar huis liepen, werd het centrum van Rotterdam gebombardeerd. We doken de eerste de beste winkel in en schuilden er in de kelder. Toen we weer buiten kwamen, was alles weg. In Noord, waar wij woonden, was meer blijven staan. Ondanks alle ellende zag ik de Duitsers als gewone mensen: je had aardige en je had rotmoffen. En bang was ik nooit geweest. Toen ik de eerste Duitser zag, met een machinegeweer in de hand, zei ik gewoon “*Gutentag!*” – had ik op school geleerd. Wat kon zo’n soldaat er nou aan doen?’

Karl: ‘Was het niet om een uur of elf ’s ochtends dat we elkaar die voorjaarsdag ontmoetten, *Mutti?*’

Annie: ‘Nee, *Vati!* Het was later. Een uur of één, twee in de middag. Maar het is zestig jaar geleden, zo precies weet ik het niet meer.’

Karl: ‘Ik weet nog wél dat ik in het zwembad dacht: Wat een *lecker* meisje. Toch kwam ik die middag te laat in het Luxor Pa-last.’

Annie: ‘Met mijn vriendin stond ik op hem te wachten. “Hij komt niet opdagen,” zei ik teleurgesteld, “nou, dan gaan wij maar.” Wij de bioscoop in. De hoofdfilm begint. En daar stáát hij ineens, in het donker.’

Karl: ‘Ik had Annie lopen zoeken; in het filmlicht zag ik haar zitten.’

Annie: ‘Er zat al een andere jongen naast me, maar Karl liep gewoon onze rij in: “Kunt u even ergens anders gaan zitten, *das ist meine Verlobte*.” Mijn verloofde! – en ik kón hem nog geeneens.’

Karl: ‘Ik was een beetje brutaal in die tijd; die Hollander moest opzij.’

Annie: ‘Je zag die jongen denken: O jee, een Duitser: wegwezen! – en Karl zat al naast me. Welke film we zagen, weet ik niet meer, ik zat alleen naar hém te staren. De meeste films had ik toch al gezien. Mijn vader was pianist, hij speelde voor de oorlog voorprogramma’s in verschillende bioscopen, dus ik kreeg altijd gratis toegang.’

Karl: ‘*Es war eine rauschende Ballnacht* was het: een liefdesgeschiedenis met Zarah Leander en Hans Stüwe – maar ik was te *beschäftigt* met Annie om er veel van mee te krijgen.’

Annie: ‘Ach, de film was niet belangrijk. Ik was jong en in de wolken; net zestien, al had ik al buste en alles – ik zag eruit als achttien.’

Karl: ‘Dat zij zó jong was, wist ik toen nog niet. Annie had mij nog niet alles verteld...’

Annie valt hem weer in de rede: ‘Mijn persoonsbewijs had ik vervalst om altijd de bioscoop in te kunnen; de mooiste films waren voor achttien jaar en ouder. Die avond moest Karl alweer de Noordzee op.’

Karl: ‘Richting Hoek van Holland: controleren of *der Feind* niet kwam.’

Annie: ‘Iedere nacht was hij weg. Maar ik stond ’s ochtends natuurlijk aan de kaai te wachten – vanaf het begin heb ik dat gedaan.’

Karl: ‘Dan stond ze te zwaaien, ik zag haar van verre. Mijn hondje Purzel, dat altijd aan boord was geweest, bleef voortaan bij Annie als ik uitvoer.’

Annie: ‘Als Karl terugkwam, was Purzel niet meer te houden; zo dol was-ie op z’n baas.’

Karl: ‘Als ik Annie omhelsde, plaste Purzel van blijdschap tegen mijn broekspijp.’

Annie: ‘Een jachthondje was het, met lange flaporen. Het beessie was een soort verbinding met Karl op zee; als Purzel bij me lag, was alles goed.’

Karl: ‘Zo vaak het kon, ging ik met Annie naar de bioscoop.’

Annie: ‘Bij het zondagmatinee in Het Capitool zat ik tussen de Duitse soldaten. Het waren speciale voorstellingen voor de *Wehrmacht* en de *Kriegsmarine*. Vader had in het begin van de oorlog nog in het bioscooporkest van Het Capitool gespeeld, en personeelsleden die mij nog van vroeger kenden, mochten mij niet zien! Zodra ik een bekende door de zaal zag lopen, bukte ik, of keek ik de andere kant op.’

Karl: ‘Annie is nooit gesnapt.’

Annie, ineens dromerig: ‘Karl sloeg altijd tegen mijn bovenbeen: “*Leckere dijen!*” Dijen vond hij een grappig woord, en dan lachten we ons een bult. Hij was eigenlijk mijn eerste liefde.’

Karl: ‘Ik had ook nog nooit een meisje gehad – al deed ik stoer. “Ik hou van jou” kon ik al gauw zeggen, en Annie heeft direct “*ich liebe dich*” geleerd. Over de oorlog hebben we helemaal niet gesproken.’

Annie: ‘Nee, dat was taboe.’

Karl: ‘Ik kon Annie toch niet gaan vertellen dat als ik de zee op ging, ik misschien nooit meer terug zou keren?’

Annie: ‘Voor verliefden is dat geen thema. Als je jong bent en zó gelukkig, wat interesseert je een oorlog dan?’

Karl: ‘Zingen deden we wel.’

Annie: ‘In de Maastunnel!’

Karl: ‘Als Annie mij ’s avonds naar de Jobshaven bracht, moesten we door die lange, nog nieuwe tunnel. Daar was meestal geen mens meer, dus liepen wij altijd te fluiten en te zingen. *Über die Prairie...*’

Annie valt zingend bij: ‘*Klingt mein Lied, durch die Nacht*’

Karl: ‘*Hat die Melodie dir der Wind nicht gebracht?*

Du wohnst in prunkvollen Räumen, fern im Lärm der Stadt

Ich denk' in einsamen Träumen, dein, die meine Seele hat...'

Annie: *'Über die Prairie ziehen die Sterne zu dir*

Bringen sollen sie eine Botschaft von mir

Wann kommst du Heim...?'

Karl: *'Ich hoffe ja bald!'*

Annie: *'Komm in die Prairie,*

Und mein Glück weicht nie...'

Karl, stralend: 'Het klonk zo mooi in de Maastunnel, met die echo!'

Annie: 'Van die hele oorlog trokken we ons toch al niets aan, maar dán al helemaal niet.'

Karl: 'Het wás nou eenmaal oorlog. We waren hier binnengevallen, en ik moest *nach* Holland, of ik wilde of niet. Maar ik zag Hollanders niet als mijn vijanden. En ik heb ook nooit iets tegen de *Juden* gehad. "Als Hitler met de joden begint, heeft-ie de oorlog verloren," zei vader, een oude sociaal-democraat, "die hebben in Amerika en overal het kapitaal." Omdat hij in de Eerste Wereldoorlog het ijzeren kruis eerste klas had gekregen, werd hij officier, al wilde hij dat zelf niet. Vader bracht niet de Hitlergroet, maar de oude militaire groet uit de Eerste Wereldoorlog: "Ik ben nog van de oude garde." Als officier op leeftijd kwam hij ermee weg. Ik stuurde hem mijn sigaren, maar we schreven nooit over de oorlog, en hoe we daarover dachten. Veel te gevaarlijk. Op het laatst bewaakte vader een *Wehrmachtsmagazin*. Hij is *gefallen* in Parijs.

Zelf had ik als dienstplichtige na de *Arbeitsdienst* voor de Kriegsmarine gekozen; bij de marine hoefde je niet zo veel te lopen als bij de infanterie – en wat wist ik er verder van? Ik vertrok naar Wilhelmshaven, en leerde vervolgens schieten in een kazerne op de Veluwe. Uiteindelijk kwam ik terecht op een gevorderde, oude vissersboot; een *Dampfer*. Helemaal omgebouwd, met *Kanonen* van vier en acht centimeter. Ik was matroos, daarna *Gefreiter* en ten slotte *Obergefreiter* bij het 12. *Vorposten Minensuch Flottille*.'

Annie: 'Hoger wilde Karl niet, dan was-ie op een duikboot terechtgekomen.'

Karl: 'Als ik onderofficier was geworden, had ik van het schip

weg ontmoeten – en dus ook weg van Annie. We patrouilleerden en veegden mijnen die de Engelsen gestrooid hadden tussen Hoek van Holland en Den Helder. Wij hebben ook mijnen gelegd, voor de Engelse kust. Gevaarlijke klus; in het begin van de oorlog lagen we met dertien vissersschepen in de Jobshaven, tegen het eind waren er nog vier van over. De rest was gezonken – op een mijn gelopen, meestal. In een mum van tijd was zo'n grote stoomboot verdwenen. Ik heb steeds geluk gehad op boot nummer 8. Maar veel jongens hebben het niet overleefd.'

Annie: 'Dat ze uit moesten varen, was natuurlijk geen pretje. Maar verder heeft hij het niet slecht gehad bij de Kriegsmarine.'

Karl: 'Aan het einde van de Eerste Wereldoorlog had de marine gestaakt en een revolutiepoging ondersteund. Dat gebeurt mij niet, moet Hitler gedacht hebben; we sliepen bij de marine in heerlijke bedden met witte lakens, hadden altijd warm water om ons te wassen en kregen prima te eten – dat was aan het Oostfront wel anders. *“Nach dem Krieg wird es schrecklich!”* lachten we, want beter kon het haast niet worden voor ons. Müller, onze kapitein, was een tolerante man. Iedereen – tot de kapitein zelf toe – had een meisje in Rotterdam, waar we overdag lagen.'s Nachts stond ik aan het roer. Soms moest ik ook mijnen wegschieten met een machinegeweer – dat gáf een explosie...'

Annie: 'Hij is altijd goed weggekomen. Maar als hij bij mij was, konden we geen afscheid nemen. Alsof we an-mekaar vastgeplakt zaten. Daarna moest hij als een razende de stad doorrennen om toch nog op tijd op het schip te komen.'

Karl: 'Ik stond dan hijgend aan het roer. Maar mijn kraag zat altijd goed.'

Annie: 'Voor Karl vertrok, trok ik zijn matrozenkraag recht. Ga eens effe staan, Vati!' Traag komt Karl uit zijn leunstoel. Annie staat al voor hem en sjort, als bij een kind, aan zijn jasje; vloeiend, alsof er geen zestig jaren zijn verstreken, trekt ze een denkbeeldige matrozenkraag goed.

Karl, met iets van weemoed in de blauwe blik, het hoofd schuddend: 'Als het hard stormde, bleven we in de Jobshaven... Dikke mist was ook goed.'

Annie: ‘Mist, mist, ik zat almaar te hopen op mist! Want als hij uitvoer, dacht ik altijd: Komt-ie nog wel terug?’

Karl: ‘Een keer, toen we eens drie dagen op zee waren gebleven, móest ik Annie gewoon even zien. ’s Avonds ben ik naar haar huis gelopen in de Voorburgstraat, een buurt waar je nooit Duitsers zag lopen – die zag je alleen in de haven en in de binnenstad. Je moest een beetje vindingrijk zijn om bij elkaar te komen.’ Met lichtjes in de ogen: ‘Ik belde aan en vroeg haar opa, die opendeed: “Hebt u misschien *alte* grammofoonplaten *zu verkaufen?*” – ik kon moeilijk zeggen dat ik voor mijn meisje kwam.’

Annie: ‘Opa kwam meteen weer boven: “Dat was de een of andere mof die grammofoonplaten wou hebben. Wat dénkt-ie wel!” Toen wist ik: dat is híj. Ik keek uit het raam en zag Karl weglopen. Jas aan en wegwezen dus!’

Karl: ‘Niemand wist dat we met elkaar liepen. De hele Voorburgstraat was tegen de moffen.’

Annie, beslist: ‘Niemand mocht ervan weten! Je kon toch niet met de vijand gaan liggen vrijen? – openlijk. Het was strikt geheim.’

Karl: ‘Maar haar oom werkte in een slagerij...’

Annie: ‘En ik wist helemaal niet dat-ie daar werkte! Ik stapte er arm in arm met Karl binnen, toen ik hem achter de toonbank zag staan. Het was te laat; hij had ons al gezien. Verraden heeft hij me niet, hij heeft alleen tegen mijn moeder gezegd: “Pas op je dochter!” Zo is het toch uitgekomen dat ik met iemand liep. En uiteindelijk heb ik het maar opgebiecht: “Ik heb een Duitse vriend.” O, o, o... toen was de duivel los! Wát een ruzie heb ik gehad. Tot mijn oma tegen mijn moeder zei: “Waarom kijk je die jongen niet eens an? Hij zit bij de marine, misschien is hij sympathiek.” Opa, van moederszijde, was voor de oorlog ook bij de marine geweest. “Een Duitser?!” riep moeder. “Die kan ik toch niet binnenlaten! De hele straat zal het zien.” Maar grootmoeder zei: “Ach, dat gaat best. Ik heb een donkerblauwe regenmantel. In de kerk kan hij zich omkleden. En de burens zien niks.”

Karl: ‘In de kerk trok ik die mantel van haar oma over mijn

uniform, propte mijn kraag eronder, en verborg mijn pet. Ineens was ik *Zivilist*.’

Annie: ‘Wat de liefde niet vermag!’

Karl: ‘Met haar moeder en haar oma hebben we koffie gedronken. Ik had al wat meer Hollands geleerd.’

Annie: ‘Na afloop zei grootmoeder: “Laat ze met die jongen gaan, die twee worden gelukkig.” “Nou, ja...” zuchtte moe toen, ze zag hoe dol ik op hem was, “dan gaan ze maar met mekaar.”’

Karl: ‘Haar moeder was zo *sympathisch*! Nooit in mijn leven heb ik zo’n tolerante vrouw ontmoet. De oorlog was al bijna *zu Ende*, en dán je dochter nog met een Duitser laten gaan.’

Annie: ‘Het was riskant natuurlijk – iedereen wist toen al dat “moffenmeiden” na de oorlog kaalgeschoren zouden worden. Toch vond mijn moeder het uiteindelijk goed dat ik met een Duitser ging. En dát terwijl...’ Annie aarzelt. Ineens lijkt ze onzeker. ‘Ik vertel het *nóóit* iemand.’ Haar ogen zoeken even, een moment maar, steun bij Karl. En Annie vervolgt: ‘En dat terwijl mijn vader joods was, ook al zag ik hem niet zo. Hij was misschien als jood geboren, maar hij heeft nooit als jood geleefd.’

Karl: ‘Dat wist ik toen nog niet – ik hoorde het pas jaren na de oorlog. Ik heb haar vader nooit gezien toen ik in Holland lag. En Annie droeg geen jodenster.’

Annie: ‘Nee, natuurlijk niet. Mijn moeder was ook niet joods, alleen mijn vader. In het begin van de oorlog heeft hij nog gewoon kunnen werken. En als hij zijn muziek maar had, was hij gelukkig – hij kwam uit een echte artiestenfamilie. Dus in mijn ogen bleef alles bij het oude. Tuurlijk, hij moest een jodenster dragen, ik heb die zelf op zijn jas genaaid. Maar zoiets was me worst! Er werd ook niks over gezegd. “Ziezo,” zei vader toen de ster op zijn jas zat “dat zit netjes. Bedankt, meissie!” Ik stond er niet bij stil; eigenlijk was ik nog een kind. Als mijn ouders iets bespraken – over de oorlog, over de maatregelen – mocht ik er nooit bij blijven: “Annie, ga jij maar effe naar opa en oma”, naar de ouders van mijn moeder, die boven woonden. Mijn ouders waren erg beschermend. Ze hebben mij, hun enige kind, nooit iets verteld.

Bang was vader wel, herinner ik me. Zodra hij een vliegtuig

hoorde, stond hij al onder de trap. Dan riep ik: “Pappa, blijf staan. De bommen komen!” – om hem een beetje te plagen; ik zag er de ernst niet van in, eerlijk niet. Jacob Boonvang heette hij, zijn artiestennaam was Jacques Bonevito. Als vader zat te spelen, mocht ik niks zeggen; muisstil moest het zijn. En dan was hij werkelijk weg, hij ging helemaal in zijn muziek op. Iets anders interesseerde hem ook niet. Hij sloeg nog geen spijker in de muur, als de dood dat hij op zijn vingers zou slaan. Moeder, gék met hem, zei altijd: “Jij hoeft niks te doen, ik doe het wel!” Vader gaf mij ook les, maar dat liep niet zo best, ik was te eigenwijs. Dacht dat ik het beter wist. Dus kreeg ik les van de beste pianoleraar die hij in zijn vriendenkring kon vinden.’

Jacob Boonvang

‘Mijn vader heeft me maar één keer een klap willen geven. Ik gaf voor de grap les aan mijn vriendin, we zaten samen achter de piano. Toen mijn vader binnenkwam, sloeg ze net een paar

valse akkoorden aan. Dat verdroeg hij niet! Hij dacht dat ik vals zat te spelen en haalde ineens naar me uit, maar ik bukte snel en mijn vriendin kreeg de klap.

Vroeger, toen ik kleiner was, ging ik altijd met hem mee als hij in de bioscoop speelde, of in het theater. Toch was ik niet zo gek op hem, ik zeg het maar eerlijk. Vader was altijd afstandelijk. Hij knuffelde me nooit, en was niet echt geïnteresseerd in wat ik deed.

Het gemengde huwelijk van mijn ouders heeft hem lange tijd beschermd. Maar op den duur zag ik hem niet meer – vanaf '43 ongeveer, nog voor ik Karl leerde kennen. Vader was als muzikant wel vaker weggeweest, maar nu kwam hij helemaal niet meer opdagen. Als ik vroeg waar hij was, zei moe steevast: “Hij is op tournee...” Ik vroeg nooit door, ik geloofde het gewoon.’

Annie zwijgt even. En vervolgt: ‘Ergens in de vroege zomer van 1944, het was heerlijk weer, zijn Karl en ik er samen op uit getrokken. We zijn ver gaan wandelen, de stad uit. Tot bij een oude molen.’

Karl: ‘En bij die molen is het gebeurd.’

Annie: ‘Daar heb ik mijn zoon ontvangen – zogezegd. We stonden te vrijen, en te lachen: zijn marinebroek was van voren dicht en aan de zijkant zaten knopen, je kon hem zó naar voren klappen en dan viel die hele broek omlaag; dat vond ik lollig. We hebben heus wel opgepast, we hebben een condoom gebruikt.’

Karl: ‘Een *Wehrmachtskondom*. Maar het klapte.’

Annie: ‘Oeps! – het was meteen raak. Ik was in positie. Eigenlijk was ik er nogal blij mee. Maar ik durfde het thuis niet te zeggen. Drie maanden lang heb ik gedaan alsof ik gewoon ongesteld werd. Had ik slim aangepakt: ik kreeg katoenen maandverbanden met menstruatiebloed van mijn vriendin; moeder waste ze in de veronderstelling dat het de mijne waren! Maar ik was erg misselijk, en 's morgens moest ik spugen. Zegt m'n moeder: “Dat jij zo ziek bent! Wat héb je dan?” Uiteindelijk moest ik het wel toegeven: “Ik geloof dat ik een kind krijg.” “Nou ja,” zuchtte moeder toen, “dat brengen we ook wel weer groot.” Dat was haar enige reactie! Ze heeft niet gescholden, ze heeft er níks op aangemerkt en ze ging nog een bedje en een kinderwagen bestellen

ook. Ik hoefde verder niets te doen. Ik liep alleen maar naar de haven, kijken waar-ie bleef. Karl kwam steeds onregelmatiger. En op den duur zag ik hem helemaal niet meer. Op een dag was-ie er weer, met een geweer.'

Karl: 'Na operatie *Market Garden* waren we verplicht bewapend.'

Annie: 'Moeder riep: "Met een geweer komt-ie er niet in!" "Zet het maar gauw weg," fluisterde ik tegen Karl, "in de gang, onder de trap." Hij mocht ook helemaal niet met dat geweer bij ons in huis komen. Als ze hem betrapt hadden...!'

Karl: 'Onder de blauwe regenmantel had ik een brood meegebracht, een groot stuk vlees, en koffie. We dachten op dat moment even, in een zekere paniek, dat we de boot moesten *versenken*. De Engelsen kwamen eraan, dus hadden we de hele voedselvoorraad onder elkaar verdeeld.'

Annie: 'En mijn moeder zegt: "Ik neem het niet aan." Daar was ze te trots voor: het kwam van Duitsers. En dat in die hongertijd, die was al begonnen. "Moe," smeekte ik, "néém toch wat" – maar nee, hoor.'

Karl: 'Omdat haar moeder onze levensmiddelen niet wilde hebben, gingen we lekker buiten de deur eten; biefstuk met *Blumenkohl*, bij Café du Nord.'

Annie: 'Best een chique tent.'

Karl: "'Ober," zei ik, "ik geef u een pakje tabak. Kunnen wij dan lekker eten, vanavond?'"

Annie: 'Kwam ik thuis, vroeg mijn moeder: "Heb je honger? Ik heb griespap gemaakt!" Dat was nog het enige wat we aten, en dat vónd ik toch vies. "Nee bedankt, moe!"'

Karl: 'We waren in die tijd ook eens samen in de *Wehrmachtskantine*, daar heeft Annie tien pannenkoeken gegeten!'

Annie: 'Hoe krijg je die weg, hè? Maar ik dacht: dan heb ik morgen ook alvast gegeten.'

Karl: 'Uiteindelijk hebben we ons schip niet laten zinken, maar zijn we er halsoverkop mee naar Duitsland gevaren.'

Annie: 'Ik was in mijn zesde maand, en ineens moest hij weg. Vlug, vlug namen we afscheid van elkaar. "Onze liefde is groot," zei Karl. "*Ich komme wieder.*" Maar mijn moeder zei: "Die zie je nóóit weer."'